

DOCUMENTE INEDITE PRIVIND UNELE ASPECTE ALE RĂSCOALEI
DIN 1784 CONDUSĂ DE HOREA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN, ÎN
NORD-VESTUL TRANSILVANIEI

În ultimul timp, în fondul documentar de manuscrise feudale al Bibliotecii „Astra” din Sibiu s-au găsit o serie de documente de epocă, referitoare la unele aspecte ale răscoalei din 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, în partea de nord-vest a Transilvaniei.

Din conținutul lor rezultă că răscoala din 1784, al cărei centru de desfășurare l-a constituit zona Munților Apuseni, s-a întins nu numai spre Făgăraș, Sighișoara, Dumbrăveni, Turda, Sibiu, Banat, Arad, Bihor, Bistrița, ci și spre Solnocul de Mijloc, Sătmar, Baia Mare.

În acest context, țăranii iobagi români din partea de nord-vest a Transilvaniei, greu apăsați de jugul feudal, obligați să dea rentă în produse, în bani și în muncă, maltratați la tot pasul și asupriți în mod sălbatic, se ridică la luptă. Ei refuză supunerea față de rînduiriile feudale îndătinate; nu vor să mai plătească dări și taxe, să efectueze robota pe domeniile nobiliare; se plîng împotriva nedreptăților și abuzurilor fără margini ale stăpînilor de pămînt, administratorilor, arendașilor, slujbașilor și aparatului administrativ.

Nemulțumite și înfricoșate, autoritățile iau măsuri represive împotriva iobagilor și a conducătorilor acestora. În strînsă colaborare cu nobilii, oficialitățile pregătesc subunități și detașamente înarmate, cu care încearcă să mențină ordinea în rîndurile populației, să stăvilească pătrunderea cetelor de țăranii răsculați pe teritoriul comitatelor din zonă — așa cum a fost cordonul de siguranță de apărare, între localitățile sălăjene: Aghireș — Cățălul Românesc — Horoatu Crasnei — vîrfurile Meșesului — Buciumi — și să participe la încercuirea și nimicirea forțelor răsculate. Concomitent, autoritățile intensifică acțiunea de supraveghere a populației, de urmărire a intelectualilor români, în special a preoților, a elementelor cu rol de conducere, și a răsculaților ajunși în această zonă; aduc la cunoștință publică prin preoți și autoritățile locale — sub luare de semnătură — rescriptul imperial de liniștire a populației și patentă referitoare la premiarea acelor care-i vor prinde pe răsculați — cîte 30 de florini de fiecare răsculat — și la pedepsirea cu tragerea în țeapă a celor ce-i sprijină.

Dar nici amenințările cu cele mai aspre pedepse și nici promisiunile bănești sau cu grațierea celor care i-ar prinde pe răsculați sau depun armele, nu au ecou în rîndurile românilor sălăjeni.

Teama de răscoală a nobilimii și autorităților sporește de la o zi la alta. Concludentă în acest sens este afirmația pretorului Bölönyi Jozsef din Săcășeni. „Aici frica este mare, și frica nobililor devine zi de zi tot mai mare“, arată acesta, în raportul său din 1 ianuarie 1785, adresat Congregației Permanente a Comitatului Solnocul de Mijloc. „Unii dintre ei (români — n.n.) sînt într-o permanentă opoziție“, continuă el. Frica nobilimii și oficialităților se transformă în groază. Peste tot, asupritorii încep să vadă numai dușmani. Drept urmare, la începutul anului 1785, aceștia intensifică și mai mult măsurile de supraveghere și terorizare a populației românești. Sînt urmăriți și anchetați mai mulți țărani din Unimăt și satele vecine, protopopul din Santău, sub acuzația că ar fi răspîndit scrisori incendiare în rîndurile populației românești și că țin adunări, unde ar pune la cale ridicarea la luptă împotriva feudalilor.

Încercînd să liniștească pe iobagii români, ei vor să se folosească de clerul acestora. Astfel, același pretor Bölönyi Jozsef propune Congregației Permanente a Comitatului Solnocul de Mijloc „să se scrie protopopului din Unimăt să intervină el, pentru că acolo trăiesc mai multe naționalități“.

Dintre aceste documente am selecționat un număr de 11, pe care, din dorința de a le pune în circuitul științific, îmbogățind astfel patrimoniul atestatar în legătură cu desfășurarea răscoalei din 1784 în partea de nord-vest a Transilvaniei, moment crucial în istoria poporului nostru, le încredințăm tiparului.

PAUL ABRUDAN

Documente

1. 1784 martie 13, Tășnad. Cererea lui Jakabfi Kristof, administrator, adresată comitelui suprem al Tablei nobile din Zaláu, prin care neagă că ar fi depozdat de bunuri și maltratată pe iobagii Ioan Salbi și Elisabeta Matei.

•

Măriei Sale, d-lui baron și comite suprem și Onorată Tablă nobilă!

Măriți domni, patronii mei buni!

Privitor la apelul înaintat de Salbi Ioan și Matei Elisabeta, înregistrat sub nr. 260 și comunicat mie, dau următoarele relații:

Am pus în cătușe pe Salbi Ioan pentru că, atît pe fiul meu, cît și pe alți zece oameni de-ai mei, i-a amenințat cu moartea, și l-am închis în arestul domeniului. Dar, stricînd peretele arestului, a evadat cu cătușe cu tot. Afirmația că eu l-aș fi depozdat de averea și vitele sale nu corespunde adevărului. L-am depozdat de dreptul său la o bucată de pămînt (sesie), la ordinul măritului domn conte,

pentru motivul că nu și-a îndeplinit obligațiile sale urbariale, dându-l altuia. Cît privește casa, el a vîndut-o aceleiași om.

De asemenea, nu este adevărat că aș fi avut cel mai mic folos după vitele sale, dar nici aceea nu o știu — cîte vite a avut.

Chiar și pămîntul său de coasă l-a lucrat cu alții, iar el vagabondează dintr-un loc în altul. De asemenea, pînă la ora actuală, nu și-a plătit încă darea cuvenită regelui.

— Cît privește plîngerea lui Matei Elisabeta, declar că ea umblă cerșind din sat în sat. Nu stă împreună cu soțul său, Sălăjean Ștefan. Fiind infirmă de o mină, nu și-a folosit și întreținut casa, ci a părăsit-o. Această casă, drept urmare, fiind în stare de ruinare, și pentru a nu se prăbuși, la cererea unui iobag, i-am dat-o acestuia, care și-a îndeplinit conștiincios obligațiile de robotă și impozitul regesc.

Astfel, stînd lucrurile, dacă totuși nu mi s-ar da crezare, rog onorata curte să cerceteze aceste cazuri.

După care rămîn cu stimă,

Plecatul dvs. servitor
Jakabffy Kristof

Intrat: 13 martie 1784
Nr. 379

*Măritului domn baron și comite suprem al măritei curii,
Umilă cerere a persoanei numite în ea.*

Biblioteca „Astra” Sibiu, fond Documente, cota M.LXXXV 7/3.

2. 1784 octombrie 27, *Spînuș (cătun al satului Sudurău — Carei)*. Cererea lui Hászky Samoilă, percepător erarial, adresată comitelui Korniș Sigismund și Congregației Permanente a Comitatului Solnocu de Mijloc — Zalău, prin care solicită — din cauza vremurilor tulburi — asigurarea unei străji permanente pentru paza sumelor încasate pe seama vistieriei.

•

Măriei Sale Domnului grof comite,

Onorată Congregație Permanentă,

Pe timpul cînd am purtat arma, în adevărarea fidelității ce o datorăm Majestății Sale Regelui, în trei rînduri i-am jurat credință. După terminarea stagiului militar, m-am așezat la casa mea și de 13 ani slujesc cu credință, ca percepător al Înaltului Erariu și în permanentă mă străduiesc ca aceasta să nu sufere vreo pagubă îndeosebi acum, în această lume tulbură.

Locuiesc într-un loc pustiu, pázitori nu am, astfel că mă simt îndreptățit de a-mi fi frică de o eventuală pagubă ce aș putea suferi. Este departe de mine gîndul, și Dumnezeu să mă ferească ca să fiu bătut, că aș intenționa să mă sus-trag din lupta ce s-a încins; dar pentru cazul că s-ar ivi necesitatea și voi primi ordin de chemare, promit că îmi voi face datoria. Însă pînă cînd voi fi departe de casa mea, rog să binevoiți a dispune să se pună strajă atît noaptea cît și ziua, pentru ca nu cumva făcătorii de rele să fure banii regelui; îndeosebi că sînt în mare fierbere cu vecina mea, soția căpitanului Nagy Sándor, cu care port proces

de opt ani de zile pentru folosirea unui drum, pentru soluționarea căreia s-a deplasat la fața locului fosta Curte de Apel din Zalău, dar pînă în ziua de azi nu a adus nici o hotărîre.

Nu de mult, într-o noapte, pe la orele 23, soția lui Nagy Sándor, însoțită de Darvai Ferencz, care era înarmat cu o armă, și alți mulți hoți de țigani, care erau mascați cu cearșefuri, au început să strige: „Domnule Hászky, ia vino afară, ieși numai afară în curte, că am să te împuşc și am să aprind casa pe tine“.

Despre toate aceste întîmplări, am și făcut denunțul cuvenit, pe care l-am înaintat Onoratei Curii, cu rugarea ca să mi se facă dreptate, căci în caz contrar mă văd silit a mă adresa la Curtea Maiestății Sale.

Cît privește cele ce s-au celebrat în 25 septembrie 1784 (probabil o nouă depunere de jurămint către împărat — n.n.), le voi respecta în toată viața mea, dar Vă rog ca în tot cazul, casa (cu bani) să rămînă la mine.

Privitor la cele spuse mai sus, așteptînd noi ordine, rămîn al dvs., Mărite domnne comite.

Spinuș, 27 octombrie 1784

Plecat servitor
Hásky Samoilă
perceptor erarial

Măriei Sale Domnului grof comite Sigismund Kornis
și Onor. Congregații Permanente a Comitetului Solnocu de Mijloc

•

Zalău

Nr. 276 din 8 octombrie 1784

Citit: 9 octombrie 1784.

Biblioteca „Astra“-Sibiu, fond Documente, cota M.L.XXXVIII 5/3.

3. 1784 noiembrie 21, Florești, Cluj. Scrisoarea lui János Csáky, comitele suprem al Clujului, adresată comitatelor Crasna și Solnocul de Mijloc, prin care, după ce-i informează în legătură cu măsurile militare întreprinse de comitatele Hunedoara, Tîrnava și Alba pentru a-i nimici pe țăranii răsculați, le cere să vină cu oastea nobiliară comitatensă pentru a-i înfrînge pe răsculații încercuși în zona Călațele — Iludiu.

•

Respectabili și generoși înlocuitori ai justiției divine,

Înainte de a primi scrisoarea Domniei-Voastre, adresată mie, am scris domnului subprefect și l-am pus la curent cu toate și l-am îndrumat și am cerut de la Domnia Sa ajutor, la care însă pînă acum nu am primit nici un răspuns.

Situația e destul de primejdioasă și cu cît trece timpul mai mult, devine tot mai periculoasă.

Nobilele județe ale Hunedoarei, Tîrnavei și Albei vin înarmate și îi alungă pe ei. Domnii să se pregătească și să vină la marginea comitatelor lor, deoarece eu cu comitatul meu merg către Călațele, localitate care nu este departe de Cojocna; nu departe de domni; de locul unde tîlharii adunați, încearcă să iasă din încercuire.

Mobilizați domnii cu inimi nobile, ca în fața pericolului, să putem face apărarea cuvenită.

Aștept înștiințarea domnilor în jurul localităților Călățele — Huedin.

Cu aceasta rămân
Din cetatea Florești-
Cluj

21 noiembrie 1784

Al dvs. obligat
Comite Joannes Csáky
al Clujului

Respectuoșilor și generoșilor înlocuitori ai justiției
divine din comitatele Crasna și Solnocu de Mijloc

Görög Toma și Popa János să ducă această scrisoare în mână, pentru ca comitatele vizate să fie dirijate spre locurile primejdioase.

De acolo, la Scărișoara, apoi la Huedin, de unde cu un curier călare se va trimite direct la Șimleu Silvaniei, întotdeauna noaptea, iar ziua să meargă pe căi obișnuite.

Subcomite J. Ferencz

22 noiembrie 1784

Nr. 73

Văzut: 25 noiembrie 1784

Biblioteca „Astra” — Sibiu, fond Documente, cota M.LXXXIX 1/2

4. 1784 noiembrie 29, Letca. Raportul lui Várady Francisc, pretorul plasei Ileanda Mare, adresat Congregației Permanente a comitatului Solnocu de Mijloc, unit cu Crasna și Chioar, prin care arată că a comunicat, sub luare de semnătură, porunca împărătească referitoare la premiarea aceluia care-i vor prinde pe răsculați și la tragerea în țeapă a celor ce-i sprijină.

Onorată și nobilă Congregație Permanentă!

În ziua de 26 (noiembrie) am primit mărinimosul comunicat dat la 22 (noiembrie) curent de către Marea și Nobila Tabla Continuă, prin care se ordonă ca în fiecare localitate să se publice grațioasa poruncă a Maiestății Sale, prin care, datorită unor răzvrățiri ivite în rîndurile poporului, să se publice și să se ia următoarele măsuri:

— Toți aceia care vor prinde pe unul din cei care s-au răzvrătit, sau ar observa că au această intenție, să fie predați imediat magistratului cel mai apropiat, iar după ce se va constata că s-au făcut vinovați pentru fapte săvîrșite contra regelui și patriei lor, vor primi pentru fiecare răzvrătit dovedit cîte 30 florini.

De asemenea, dacă în vreo comună se va constata că s-au săvîrșit conspirații, ori că acestor tilhari și răzvrățitori le-au dat adăpost, ori ar adera la părerile lor, ori că în loc să ajute la arestarea lor, le asigură fuga; primarului, împreună cu alți trei frunțași din comuna respectivă să li se ia viața, fiind trași în țeapă.

Această poruncă bună, se va publica și explica în fiecare comună din circumscripție, semnînd fiecare frunțași în dreptul numelui său, cu mîna proprie, ori prin punere de deget, și cu semnătura preoților lor.

Posesiunea Lemniu (semnăturile preoților, nobililor și iobagilor)

Posesiunea Purcăreț

Posesiunea Mireșu Mic
 Posesiunea Mesteacăn
 Posesiunea Cozla
 Posesiunea Aranyamező
 Posesiunea Toplița
 Posesiunea Ciocmani
 Posesiunea Șoimușeni
 Posesiunea Ciuta
 Posesiunea Piroșa
 Posesiunea Ponița
 Posesiunea Păltineasa
 Posesiunea Várallya

În afară de acestea, cu onoare mai raportez Onoratei și Nobilei Table Continue, că cu prilejul publicării acestei grațioase porunci nu am observat să se fi provocat în rindurile poporului vreo nemulțumire, ori gest de protestare.

Făcînd aceste observări, rămîn

al dvs. supus servitor
 Váradi Francisc
 pretorul plasei Ileanda Mare, comitatul
 Solnoc-Dobica

•

Letca, 29 noiembrie 1784
 Nr. 310 din 6 decembrie 1784.

•

Vestitei Table Continue a comitatului Solnocu de Mijloc, unit cu Crasna și Chioar

Zaláu

Biblioteca „Astra”-Sibiu, fond Documente, cota M.L.XXXVIII 5/3.

5. 1784 decembrie (?), Alba Iulia. Scrisoare adresată autorităților, care-i urmăreau pe Horea și Cloșca, prin care li se aducea la cunoștință că cei doi se vor îndrepta spre Lona.

Numiții Horea și Cloșca, sub un pretext perfid, și-au părăsit oastea, plecînd în comuna Albac, din acest județ.

Gîndesc că au apucat pe drumul către comuna numită Lona, care nu merge la Cluj. Lîngă această comună se mai află o altă localitate, de al cărei nume nu-mi amintesc, și prin care așezări, acești doi mișei (tîlhari) trebuie să treacă necondiționat.

Deoarece în aceste localități, 2/3 din populație sînt unguri, ar fi deci necesar a se aduce aceasta la cunoștința onoratului comitat, pentru a lua măsurile necesare cu precauțiune.

Eu nu pricep ce caută ei în Lona, care este departe de Bonțida, dar am convingerea că acești doi oameni fără căpătii, vor întreprinde acțiuni conspirative în cealaltă parte a Ardealului.

Alba Iulia, decembrie 1784.

Biblioteca „Astra”-Sibiu, fond Documente, cota M.L.XXXIII 6/1

6. 1784 noiembrie 29, Zalău. Scrisoarea lui Szebeni, adresată comitelui Kesheli Ládislau, Comitatul Solnocu de Mijloc, prin care-l informează în legătură cu înființarea unui cordon de siguranță de apărare, între localitățile Aghireș — Cățulul Român — Horoatu Crasnei — vârful Meseșului, împotriva unor eventuale atacuri din partea țăranilor răsculați.

Domnului László Kesheli, comite al Comitatului Solnocu de Mijloc

Zalău

29 noiembrie 1784.

Pentru ca în această binecuvântată țară să se pună stăvilă actelor de tilhărie și pentru a frâna furia acelor care ar îndrăzni să se alăture acestor tilhari, Înalta Curte a Comitatului, între alte măsuri salutare, a dispus să se *instituie un cordon de apărare*, care se întinde începând din comunele Aghireș — Cățulul Român — Horoatu Crasnei — până în vârful Meseșului.

Deoarece însă această culme se îmbină cu comuna Bucium, va urma ca acest cordon de siguranță să se extindă, cuprinzând toată culmea Meseș.

Cu realizarea acestui cordon de siguranță, descris mai sus, din partea Congregației este însărcinat domnul inspector Kereky Iozsef, un bun cunosător al acestor locuri, cu care urmează a se lua legătura și care a plecat deja la acest cordon, și anume, mai întâi în Aghireș. Toate aceste calități le-a dovedit prin raportul ce l-a înaintat dvs., mărite conte — comite suprem și Înaltei Congregații, și sperăm că din raportul său următor se va constata că totul a fost bine pus la punct și organizat.

Nr. 93
1785

Biblioteca „Astra” Sibiu, fond Documente, cota M.L. XXXVIII 1/2.

7. 1784 decembrie 29, Carei. Scrisoarea lui Szuhányi Ládislau, comitele suprem al Comitatului Solnocu Exterior, adresată vicecomitelui Katona Mihályi, în legătură cu prinderea și arestarea lui Horea și Cloșca și a susținătorilor acestora.

Măriei Sale în care am încredere,
Domnule subcomite!

În ziua de ieri spre seară am primit știrea că ar fi sosit în părțile acestea Cloșca Ioan și Horea, adică Nicola Ursu. Vă atrag atenția că în comitatul încredințat administrației Domniei Tale, să luați măsurile cele mai eficace pentru arestarea lor; cu toate că e foarte probabil că vor încerca să-și piardă urma, luând o altă direcție, trecând în județele vecine, în Ardeal, unde, instigând pe valahi, doresc să-i atragă pe aceștia, spre a-și satisface răzbunarea de care sînt animați.

Acestui popor furios i s-au lansat publicații, prin care i s-a adus la cunoștință mărinimia Maiestății Sale, pentru cazul că se va reîntoarce și-i va jura credința lui și domnilor, va fi grațiat. *Dar dintre aceștia foarte puțini, ori poate nici unul, nu a dat ascultare acestor îndemnuri. Unul anume Dets Petru*, care este unul dintre conducătorii răsculaților, a răspuns că nu-i trebuie această grație, și că-și va încerca norocul și în viitor, pînă cînd se poate.

Pe lângă acestea, anexez o încunoștințare din care reiese că în comuna Unimăt, care se află în onoratul și nobilul comitat, care este încredințat dvs., bunurile puse sub sechestru au fost ridicate cu forța. Acest caz mi l-a raportat locuitorul Asztalos János, sub prestare de jurămint.

Eu am întreprins în comunele de aici cercetările convenite, deci Domnia-Ta să nu te ostenești cu efectuarea lor.

În Unimăt am întreprins cele mai riguroase cercetări și, totodată, am căutat să primesc răspuns dacă acele scrisori care s-au găsit la unii locuitori, de unde și cine le-a adus mai departe. Rog să-mi comunicați numele acestora, ca să-i pot aresta. În cazuri similare și eu voi proceda la fel.

Mă încredințez grației dvs și rămân al dvs. de sute de ori obligat serv,

Szuhányi László
comite suprem al comitatului Sătmar
(Solnocu Exterior)

Careii Mari, 29 decembrie 1784

Măriei Sale, Domnului vicecomite al Comitatului Solnocu de Mijloc
Zalău

Biblioteca „Astra”-Sibiu, fond Documente, cola M.L.XXXIV 2/2.

8. 1785 *ianuarie 1, Săcășeni*. Raportul lui Bölönyi Iozsef, pretorul plasei Săcășeni, adresat Congregației Permanente a Comitatului Solnocu de Mijloc, referitor la urmărirea și prinderea susținătorilor lui Horea, care răspîndesc zvonuri și scrisori cu caracter revoluționar.

Onorată Congregație Permanentă,
Grațioși domni!

În acest moment am primit printr-un soldat scrisoarea trimisă de Măritul comitat al Sătmarului, a Măritului comite suprem Szuhányi László, adresată domnului subcomite Katona Mihályi. Pentru cazul că Măritul domn vicecomite nu ar fi acasă, ori nu ar putea fi găsit, rog a fi predată oricărui membru al Congregației Permanente, spre a fi deschisă, socotind că va urma a se lua hotărîri grabnice.

Totodată, raportează Onoratei Congregații că mai înainte cu cîteva zile, mi s-a adus la cunoștință că *într-o noapte ar fi avut loc o adunare secretă* și că după terminarea ei, încă în timpul acelei nopți, cîteva curieri valahi ar fi dus scrisori în anumite comune, pe care le consider periculoase.

Acum a venit la mine un evreu, care mi-a spus că *azi noapte, fiul paracliserului din comuna Săcășeni ar fi dus un pachet cu scrisori protopopului din Sântău*. Evreul, ispitind pe acest valah, a aflat că scrisorile i-au fost aduse în noaptea aceea din comuna Unimăt, deoarece preoții valahi de acolo dau acum ordine locuitorilor din zonă.

Afară de aceasta, am mai primit informația că vinerea trecută, vicarul din Tășnad a dus un teanc mare de scrisori protopopului din Sântău, care ar fi fost împărțite la mai mult de 30 de valahi. În urma celor raportate, cred că se vor lua măsurile convenite pentru ca pericolul să poată fi stăvilit la timp.

În circumscripția mea, de curînd s-a răspîndit, *vestea că Horea ar umbla pe aproape, din care cauză populația maghiară trăiește în frică și groază. În schimb, valahii trăiesc în trîndăvie și beții. Unii dintre ei sînt într-o permanentă opoziție și cred că ar fi bine să se scrie protopopului din Unimăt să intervină el, pentru că acolo trăiesc mai multe naționalități.*

Aici frica este mare, și frica nobililor devine zi de zi tot mai mare, din care motiv ar fi foarte salutară scrisoarea protopopului.

În așteptarea ordinelor, rămîn

Supusul dvs. servitor
Bölönyi Iozsef
pretor

Nr. 277

Primită la 3 ianuarie 1785.

Săcășeni, 1 ianuarie 1785

Biblioteca „Astra”-Sibiu, fond Documente, cola M.L.XXXVIII 6/2.

9. 1785 ianuarie 6 Socaciu. Raportul lui Bölönyi Pavel, primpretorul plasei Săcășeni, adresat Congregației Permanente a Comitetului Solnocu de Mijloc, privind cercetarea întreprinsă de către pretorul Bölönyi Jozsef, în legătură cu scrisorile cu caracter revoluționar răspândite de protopopul din Santău.

Onorată Congregație Permanentă,

Intrușit în comuna Unimăt s-a ivit o anumită bănuială, frăția sa, domnul pretor Bölönyi, luînd cu sine trei persoane a și plecat spre a face investigațiile cuvenite, dar fiind bolnav, singur nu le-a putut îndeplini.

Totodată, cu supunere, raportează Onoratei Congregații că în cauza scrisorilor ce au fost răspândite în tîrgul din Tășnad de către protopopul din Santău, am luat măsurile cuvenite spre a se cerceta acest caz.

Mă încredințez grațitudinii dvs.,
Socaciu, 6 ianuarie 1785

Supus serv
Bölönyi Pavel, primpretor

Nr. 291

Cetit: 8 ianuarie 1785.

Biblioteca „Astra”-Sibiu, fond Documente, cota M.L.XXXIII 6/2.

10. 1785 ianuarie 12, Tășnad. Raportul lui Hallas Samoilă și K. Szabo Ferencz, asesori oficiali, adresat comitelui Comitatului unificat Crasna și Chioar, în legătură cu anchetarea protopopului din Santău pentru răspîndirea de scrisori subversive.

Stimatul domn Bölönyi Jozsef în două rînduri ne-a comunicat că domnul protopop din Santău, în ziua de 11 ianuarie 1785, în tîrgul din Tășnad ar fi împărțit o grămadă de scrisori subversive; urmînd a stabili unde au fost trimise acele scrisori, concomitent și cu faptul de unde provin și ce fel de scrisori au fost.

În ziua în care am primit această știre, ne-am deplasat în Tășnad și am început investigațiile cuvenite, audiînd, sub prestare de jurămint, locuitori domiciliati în această comună, precum și din alte localități învecinate.

Întrebările puse martorilor au fost:

— Știe martorul, a fost prezent și dacă a văzut cu ochii lui, dacă într-o zi oarecare din luna trecută a Crăciunului, mai înainte cu 2—3 săptămîni, acest domn protopop, anume în Tășnad, din nobilul comitat al Solnocului de Mijloc, în fața mea ar fi împărțit unui preot valah grămezi de scrisori spre a fi difuzate și transportate prin locuitori din diferite așezări? De unde a fost acel preot valah și îndeosebi în ce comune au fost duse? Dacă știe conținutul acelor scrisori?

Toate acestea să le declare adevărat.

Dar nu am putut constata nimic precis în această privință, chiar nici măcar aceea că în adevăr s-ar fi difuzat asemenea scrisori agitatoare.

În urma acestui rezultat, adică în ziua de 12 ianuarie (1785) am fost nevoiți a ne deplasa în comuna Santău, unde personal am continuat investigațiile. Am audiat și pe domnul protopop privitor la împărțirea scrisorilor care formează obiectul acestor cercetări și am primit răspuns că scrisorile trimise au conținut un ordin al episcopului din Făgăraș. În această privință, am audiat și pe Domițian Ioan, locuitor în comuna Santău, care a declarat că acele scrisori au fost aduse de el din Făgăraș.

Din scrisorile ce mi s-au prezentat de către domnul protopop, nu am putut constata nimic în sarcina acestuia.

Tășnad, 12 ianuarie 1785.

Hallas Samoilă și
K. Szabo Ferencz
asesori oficiali

Onor. comite al Comitetului unificat Crasna și Chioar

Zalău

Biblioteca „Astra”-Sibiu, fond Documente, cola M.L.XXXVIII 7/1.

11. 1785 ianuarie (?), Unimăt. Interogatoriul luat de pretorul Bölönyi Jozsef eu prilejul anchetării cazului de la Unimăt privind acțiunile subversive organizate de români.

Cinstită instanță comitatensă de judecată!

Intrebările la care urmează să se răspundă:

1) Știe martorul sau a auzit de la altcineva că la data de 19 noiembrie 1784 în comuna Unimăt din comitatul Solnocu de Mijloc s-ar fi ținut o adunare și cu ce scop, pe ce timp, în locuința cui și despre ce s-a discutat acolo. Unde, în care comitat și în ce localități s-au trimis scrisori, și în deosebi în comunele: Tiream, Vezendiu, Portelec și Ciumești din nobilul comitat Satu Mare. De asemenea, în comunele și la unele persoane din nobilul comitat Szabolcs. Se va indica precis numele curierilor.

2) La data de 30 noiembrie 1784, ce fel de scrisori s-au trimis din Unimăt în comuna Socaciu, prin paraclisierul bisericii, și acesta unde le-a trimis, cui. Să declare martorul așa cum s-au întâmplat, după jurământul ce a depus.

Primul martor. Izrail Solomon, arendaș, de 34 ani, domiciliat în Unimăt.

1) Nu știu nimic referitor la aceea că la data de 19 noiembrie 1784 ar fi avut loc o adunare în comuna Unimăt, din comitatul Solnocu de Mijloc. De asemenea, că s-ar fi trimis scrisori în alte localități.

2) La 24 noiembrie 1784 am fost la târg la Tășnad și acolo am văzut pe protopopul valah din Santău, care era împreună cu preotul din Căuaș, care avea în mină o mulțime de scrisori, pe care le împărțea fiecărui valah câte una. Fiecare scrisoare era lipită. Dar nu cunosc conținutul lor.

Cu o săptămână mai târziu, la 31 noiembrie 1784, venind spre casă din târgul din Tășnad, în dreptul localității Socaciu am întâlnit un bărbat cu numele Grigore, care mergea grăbit la Tășnad. L-am întrebat unde se grăbește așa de tare. El mi-a răspuns că duce o scrisoare protopopului din Santău, pe care au trimis-o curatorii din Unimăt, și dacă ar găsi în Tășnad vreun om din Santău, ar trimite-o prin acela și nu s-ar mai osteni el pînă acolo.

Al doilea martor. Nobilul Szabo Andrei, căsătorit, de 37 ani.

1) Personal nu am cunoștință, dar știu că am auzit că la data arătată, în comuna Unimăt s-a ținut o oarecare adunare, în care cei prezenți, în aceste timpuri, cu cerul atît de noros, ar fi jurat credință conducătorului lor tilhar. Dar eu această veste am socotit-o ca neserioasă. Nu-mi aduc aminte de la cine am auzit-o.

Al treilea martor. Pop Grigore, de 25 ani.

1) Nu știu precis cîte săptămîni pot fi, dar cred că vreo 3, cînd de la mine, din comuna Socaciu, am dus o scrisoare, de la protopopul valah din Santău, adresată preotului din Corund, pe care am dat-o cantorului valah din Corund, pentru a o

duce la destinație. Acesta a cetit-o, iar eu am înțeles că protopopul ar fi scris în chestiunea unor roți comandate de el. Cantorul a răspuns la această scrisoare, pe care am dus-o în comuna Eperes. De aici, scrisoarea a dus-o fiul preotului valah la Santău, dar eu neștiind carte, nu-i cunosc conținutul. În afară de această scrisoare, vinerea trecută, adică în 31 decembrie 1784, mi-a adus o scrisoare crîsnicul din Unimăt, care fiind adresată tot protopopului valah din Santău, am și dus-o, dar numai pînă la Tășnad, unde fiind zi de tîrg, am găsit un om din Santău, căruia i-am dat-o și a dus-o la Santău. Nu știu ce era scris în ea.

Martorul al patrulea. Grigore Caraba, curator valah, de 30 ani.

1) Este adevărat că în ziua de 1 decembrie 1784 s-a ținut o adunare în comuna Unimăt. Motivul întrunirii s-a datorat faptului că unui locuitor din comuna Andrid i s-au prins vitele pășunînd în loc nepermis și pentru stabilirea pagubei cauzate, urma să se încheie actul cuvenit. Este adevărat că era noapte. Dar în această adunare nu s-a scris nimănui nici o scrisoare. Nu știu să se fi scris și trimis vreo scrisoare într-o altă localitate din alt comitat.

2) În schimb, știu că protopopul din Santău a trimis o scrisoare, care urma să ajungă la Corund, prin care întreba de niște roți, comandate acolo. Această scrisoare am trimis-o prin paraclisierul de la noi, dar cum nu a adus decît răspuns verbal, noi cei din Unimăt am scris protopopului că roțile sînt gata. Această scrisoare am trimis-o paraclisierului din comuna Santău, care a dus-o protopopului.

Martorul al cincilea. Petre Székelyi, notarul comunei Unimăt, de 54 de ani.

Este adevărat că primarul comunei Unimăt a ținut o adunare pentru a soluționa cauza unor pagube provocate de vitele unui locuitor din comuna Andrid, prînse de pripas. Această adunare a avut loc în casa lui Caraba. S-a ajuns la împăciuire și astfel, în calitatea mea de notar, am întocmit actul cuvenit.

Eu nu am cunoștință că acolo sau în alt loc sau timp să se fi ținut vreo adunare. De asemenea, nu știu că s-ar fi scris și trimis vreo scrisoare în alt comitat.

Unimăt, ianuarie 1785.

Biblioteca „Astra”-Sibiu, fond Documentar, cota M.L. XXXV 5/5.

UNPUBLISHED DOCUMENTS ABOUT SOME ASPECTS OF THE UPRISING OF 1784, LED BY HOREA, CLOȘCA AND CRIȘAN, IN NORTH-WESTERN TRANSILVANIA

(Summary)

In the archives of manuscripts of „Astra” library from Sibiu were found recently a series of documents, about some aspects of the uprising on 1784, lead by Horea, Cloșca and Crișan, in the North-western part of Transilvania.

We have selected 11 documents, reports, letters, to be published, enriching in this way the knowledge on this important moment of Romania's history.